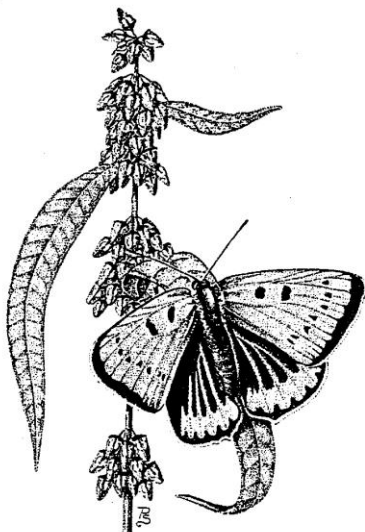

7^e jaargang
Oktober 2003

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

Beste vlindervrienden,

Ooit zo'n vlinderseizoen meegemaakt? Als ik in de tuin zat, waande ik me zo nu en dan op een camping in Zuid-Frankrijk. Gehakkelde Aurelia's op de vlinderstruik, meerdere Onrusten of Kolibrievlinders bij de Phloxen en erg veel Atalanta's en Distelvlinders. Om maar te zwijgen van het nog zeldzamere spul, verderop in deze Flinterwille kunt u er nog veel meer over lezen.

Onze homepage blijkt erg veel belangstelling te hebben: ik kreeg elke dag via de homepage veel mailtjes met meldingen van bijzondere vlinders, uit heel Nederland en ook veel uit België. Uiteraard zijn alleen de meldingen uit Friesland op de internetsite vermeld. Het aantal waarnemingen was zo groot, dat ik bijna dagelijks de homepage moest bijwerken. Wat ook goed werkt is het versturen van foto's via de mail. Veel mensen kwamen met vragen over door hen waargenomen pijlstaarten; door een digitaal fotootje naar ons te mailen konden we bijna altijd snel uitsluitsel geven.

Onze excursies hebben ook geprofiteerd van het mooie weer, al had ik wel eens de indruk dat het voor sommige leden juist weer te warm was. We hebben wel eens meer deelnemers gehad op de excursies. Toch waren alle excursies weer goed geslaagd met als topper natuurlijk het Blauwe Weeskind dat op het laken kwam bij de excursie in het Lauwersmeer. Tot nu toe de enige waarneming in 2003 in heel Nederland!

Zoals jullie weten hebben we een buitenlands lid, namelijk Martin J. Andree uit Michigan, USA. En hij bestaat echt! Enkele weken geleden op een vrijdagavond kwamen hij en zijn vrouw Shanon onverwacht bij ons op bezoek. We keken wel even vreemd op, maar we hebben met z'n vieren een heel gezellig weekend gehad. En uiteraard met Martin en Shanon achter de Friese vlinders aan!

Zeer binnenkort is er nog een excursie: net als vorig jaar houden we dit jaar weer een bladmijnenexcursie en wel op zaterdagmiddag 18 oktober in Oostermeer-Hoogzand. Op bladzijde 4 van deze Flinterwille vindt u meer informatie hierover.

Omdat de jaarlijkse determinatiedag van onze werkgroep kennelijk in een behoefte voorziet, staat die ook deze winter weer op de rol. Op zaterdag 3 januari 2004 zijn jullie weer van harte welkom in Hemrik; we beginnen weer om 11 uur 's ochtends. (Graag van te voren even opgeven i.v.m. koffie, soep etc.)

Ook onze najaarsbijeenkomst staat weer voor de deur en deze zal plaatsvinden op zondagmiddag 9 november. Omdat het Fries Natuurmuseum te Leeuwarden nog steeds midden in een verbouwing zit, zal onze bijeenkomst opnieuw plaatsvinden in de Fûgelhelling te Ureterp. Onze voorjaarsbijeenkomst hebben we daar ook gehouden en dat was prima voor elkaar in de Fûgelhelling. We zijn dan ook blij dat we er opnieuw terecht kunnen. We hopen weer op een grote opkomst!

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	pag.	1
Inhoud		2
Aankondiging najaarsbijeenkomst 2003		3
Bladmijnenexcursie 18 oktober 2003		4
Verslag voorjaarsbijeenkomst 2003		4
Overzicht van bijzondere waarnemingen in Friesland in 2003		7
Verslag excursie Fochtlooërveen 17 mei 2003		9
Verslag excursie Gaasterland 21 juni 2003		10
Verslag excursie De Deelen 5 juli 2003		11
Verslag excursie Lauwersmeer 9 augustus 2003		12
Inventarisatie Oostermeer/Hoogzand en Bergumermeer 2003		15
Bijzondere vlinderwaarnemingen op Terschelling en Vlieland		16
Perizoma bifasciata nieuw voor Friesland		20
Een aantal vedermotten (Pterophoridae)		21
Resultaten Veenhooibeestje 2003		24
26 juli: een bijzondere dag		26
De Vuilboommeter en het Gentiaanblauwtje		27
Bijengelezen		27
Enkele interessante internetadressen op vlindergebied		28
Ledenmutaties		28
Belangrijke data		29
Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003		

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op zondag 9 november in de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp. Aanvangstijd: 14.00 uur

De Fûgelhelling is gemakkelijk te vinden net buiten Drachten (Ureterpvallaat) aan de weg naar Ureterp. De Fûgelhelling is duidelijk met borden aangegeven. Komt u met de bus naar Drachten, dan is het altijd mogelijk om van en naar de bus gebracht te worden; neem dan even contact op met Gerrit Tuinstra of de familie Sinnema.

De indeling van deze middag is als volgt:

1. Opening.
2. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
3. Ervaringen/mededelingen/eigen inbreng door leden.
U kunt allerlei zaken meenemen, zoals vind- en kweekmateriaal, foto's, dia's, boeken etc. en daar iets over vertellen, of vragen over stellen.
4. Eerste resultaten werkgroep zuidwest Friesland (Andy Saunders).
5. Pauze.
6. Stippenkaart. Gegevensverwerking VWG Friesland (Gerrit Tuinstra).
7. Resultaten binoculair.
8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dia's of filmmateriaal hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst even bij de secretaris te melden.
- Contributie (€ 4,50 per jaar) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Ingevulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema. **Indien u beschikt over een computer, alsmede over een Excel-programma, dan verzoeken wij u vriendelijk de gegevens in Excel in te voeren en dit vervolgens te mailen aan Siep & Jannie Sinnema, mailadres: s.g.sinnema@wxs.nl**

Er wordt namelijk een database gemaakt van de Friese records. Dit wordt vergemakkelijkt, wanneer de waarnemingsgegevens voortaan elektronisch worden aangeleverd.

Voor de Excel-file (opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Siep Sinnema; Deze kan dit in een bestandje naar u toe mailen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - secretaris.

Bladmijnenexcursie 18 oktober 2003

Net als vorig jaar heeft de stichting Tinea ons gevraagd een bladmijnenexcursie te organiseren in Friesland. De rupsen van een aantal geslachten van de micro-vlinders eten niet aan de buitenkant van het blad, maar eten zich een weg door het bladmoes tussen bovenkant en onderkant van het blad. Deze "mijnen" zijn daarna zichtbaar als een soort tunneltje in het blad. Vaak kun je de uitwerpselen, die in de gang achterblijven, zien zitten en soms ook de rups als die nog in het blad aanwezig is. Omdat elke soort een karakteristiek vraatspoor maakt, kun je de soorten determineren aan de hand van de gevonden bladmijnen. De excursie zal worden gehouden op 18 oktober a.s. in het houtwallengebied bij Oostermeer-Hoogzand en staat onder leiding van Leo Bot. Meer informatie over dit gebied vindt u in het artikel over de inventarisaties in 2003 in het gebied van Oostermeer-Hoogzand op bladzijde 15 van deze Flinterwille. Verzamelpunt is het kerkje van Hoogzand (coördinaten 200-577) aan de westkant van de weg, waar we om 14.00 uur starten. Contactpersoon is Jannie Sinnema, tel. 0516-471222.

Verslag voorjaarsbijeenkomst 2003

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op donderdagavond 17 april 2003 in De Fûgelhelling te Ureterp. De bijeenkomst werd voorgezeten door Siep Sinnema. Aanwezig waren 22 leden.

De voorzitter opent de bijeenkomst en heet de leden van harte welkom op deze mooie locatie vlakbij Drachten. Het Natuurmuseum te Leeuwarden wordt momenteel verbouwd en is dus als vergaderlocatie momenteel niet voorhanden.

De eerste boomblauwtjes vliegen alweer. Ook is er een waarneming van een rouwmantel in de provincie doorgegeven. Met de nachtvlinders gaat het ook al aardig, getuige de 80 vlinders die afgelopen nacht reeds in de vlinderval te Hemrik zaten.

Siep wijst nog eens op het bestaan van de site <http://www.vlindernet.nl>. Tevens vertelt hij iets over de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF), een project van European Invertebrate Survey (EIS) Nederland. De werkgroep zetelt in het Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

Zoölogisch Museum te Amsterdam. Het bestuur bestaat momenteel uit Jannie Sinnema, Sandrine Ulenberg, Willem Ellis, Hans Huisman, Sjaak Koster, Rob de Vos en Jaap Zwier. De werkgroep bestaat sinds kort en heeft als doel een gegevensbestand (database) op te bouwen van Nederlandse Lepidoptera en dit bestand toegankelijk te maken voor een ieder die daar belangstelling voor heeft voor eigen onderzoek, faunistieke overzichten en andere publicaties. De gegevens worden verzameld in collecties, literatuur en via veldonderzoek, waarbij vele vrijwilligers, vlinderwerkgroepen en organisaties zijn betrokken. Er is een eerste Nieuwsbrief van de werkgroep verschenen (februari 2003, nr.1) met een waarnemingsformulier en een handleiding. Wie een kopie van de Nieuwsbrief en waarnemingsformulier wil ontvangen dient zich even op te geven bij de secretaris (ondergetekende: Gerard Bergsma). De Vlinderwerkgroep Friesland is, zoals reeds eerder gemeld, ook bezig met het inrichten van een vlinderdatabase voor onze provincie. Dit vordert gestaag.

Vorige week heeft het bestuur van de VWG Friesland een gesprek gehad met enkele vertegenwoordigers (Meinte Engelmoer – senior consultant natuur en Simone Vos – gegevensanalist natuur) van het nieuwe Bureau Monitoring Provincie Fryslân. Ze bezoeken vertegenwoordigers/besturen van alle in Friesland actieve natuurwerkgroepen om een goede indruk te krijgen van wat er zoal is en om in overleg te bezien of en in hoeverre men profijt van elkaar kan hebben op het gebied van monitoring en gegevensuitwisseling. We stellen vast, dat we profijt van elkaar kunnen hebben, alhoewel door ons duidelijk is gemaakt, dat er geen vlinderrecords uit onze database ter beschikking zullen worden gesteld; hoogstens in incidentele gevallen wanneer dat noodzakelijk is en dan nog ter beoordeling van het bestuur van de VWG Friesland.

Siep deelt mee, dat ons Amerikaanse lid, de heer M.J. Andree uit Grand Rapids, in het voorjaar naar Nederland komt en vermoedelijk zal meedoen aan enkele excursies.

Verder deelt de voorzitter mee, dat het binoculair en overige randapparatuur ten behoeve van de VWG Friesland is besteld en dat de rekening hiervoor zal worden betaald door de Vlinderstichting als tegenprestatie voor de totstandkoming van de Friese dagvlinderatlas.

De secretaris meldt de afwezigheid van Jurjen van der Kooi en van Abel en Francisca Jagersma. Tevens is er een nieuw lid, Judith Bouma uit Fochteloo, die momenteel ook aanwezig is. Wij heten haar van harte welkom. Zij gaat de monitoringstaak van Grietje de Lange in het Fochtelooërveen overnemen. Grietje gaat namelijk verhuizen naar het zuidwesten van Nederland. Ze blijft gelukkig wel lid van de VWG Friesland. Gegadigden kunnen weer een nieuwe ledenlijst bij de secretaris ophalen. Verder zijn er een aantal ingekomen stukken, zoals Franje nr.11 (het blad van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging), de eerste Nieuwsbrief van de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF), het verslag Dagvlindermonitoring 2002 van de KNNV Dagvlinderwerkgroep Zuid-Kennemerland, de Nieuwsbrief nr.1 (april 2003) van Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

de VWG Drenthe, Milieunieuws nr.1 (maart 2003) van de Friese Milieu Federatie (FMF), een Nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Stad en Ommelaand (Groningen), het organisatieschema 2003 van de Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF).

Luit de Zee, onze penningmeester, presenteert vervolgens het financieel overzicht van de VWG Friesland. Het ziet er gezond uit. Een batig saldo van EUR 640,69 per 31 december 2002. Helaas is er nog een bedrag van EUR 108,00 aan contributie over 2002 niet voldaan.

Bij het punt *Ervaringen, mededelingen/eigen inbreng door leden* is er weinig respons. Slechts Gerrit Tuinstra geeft aan, dat de eerste Nachtpauwoog, Atalanta, Distelvlinder en het Bont zandoogje zijn waargenomen. Hierna wordt met behulp van een beamer aan de aanwezige leden inzichtelijk gemaakt welke mogelijkheden de nieuwe binoculair in combinatie met een camera levert. Bijvoorbeeld micro-opnamen van delen van micro-vlinders of van genitaalpreparaten. De binoculair kan ook worden aangesloten op de computer zodat het beeld op de monitor uitgebreid door meerdere personen kan worden bekeken. Een grote technologische vooruitgang voor de VWG Friesland.

Henk Hunneman geeft daarna een presentatie over het Veenhooibeestje en andere vlinders van het Fochteloërveen. In het eerste deel van zijn betoog "*Houdt het Veenhooibeestje 't hoofd boven water*" vertelt Henk over hoogveendagvlinders, de media-aandacht en de monitoringsactiviteiten van het werkgroepje wat zich met het Veenhooibeestje in het Fochteloërveen bezighoudt. Het Veenhooibeestje is een sterk bedreigde dagvlinder in Nederland. Henk gaat in op de biologie en de ecologie van deze soort en stipt de aspecten levenscyclus, vliegtijd, trekgedrag, overwintering, leefgebied, waard- en nectarplant aan. Tevens laat hij de volgende onderwerpen de revue passeren: de dramatische achteruitgang van (populaties van) het Veenhooibeestje, knelpunten van leefgebieden, probleemformulering hoogveen, verspreiding van deze soort binnen het Fochterlooërveen, (micro)habitat en gedrag van het Veenhooibeestje, ecologische eisen, de ontwikkeling van het Fochteloërveen (o.a. waterhuishouding), kansen en bedreigingen alsmede monitoring van het Veenhooibeestje. In het tweede deel gaat het over waarnemingen van nachtvlinders in het Fochteloërveen, zoals die van de Heideringelrups (*Malacosoma castrensis*), de Kleine hageheld (*Lasiocampa trifolii*), het Eikenblad (*Gastropacha quercifolia*), de Walstrospanner (*Costaconvexa polygrammata*), *Polymixis gemmea* (geen Nederlandse naam), de Wollegras-uil (*Celaena haworthii*).

Na de pauze laat Siep Sinnema een prachtige film zien over een vakantiereis naar Costa Rica, waarin sublieme opnamen van diverse vlindersoorten zijn verwerkt.

De rondvraag levert verder niets op, zodat de voorzitter de avond kan afsluiten en de Fûgelhelling (met name Hilco Meijer) bedankt voor de verleende gastvrijheid en de koffie.

Overzicht van bijzondere waarnemingen in Friesland in 2003. Siep Sinnema

De record-zomer van 2003 heeft er uiteraard ook voor gezorgd dat we op vlindergebied behoorlijk verworden werden met bijzondere en zeldzame soorten. In diverse artikelen in deze Flinterwille worden bijzonderheden genoemd over de waargenomen soorten.

Het leek me wel aardig om in dit artikel een overzicht te geven van de bijzonderheden van dit seizoen.

De Gehakkelde Aurelia (*Polygonia c-album*) werd in de tweede helft van maart gezien in Burgum, Damwoude, Appelscha, Ureterp, Fochteloo en Gorredijk. Vanaf juni tot eind september werd deze soort overal in de provincie waargenomen.

De eerste melding van de Distelvlinder (*Vanessa cardui*) kreeg ik dit jaar op 28 maart uit Fochteloo. In juni vlogen er veel Distelvlinders en werden eveneens veel rupsen waargenomen. Geen wonder dat vanaf augustus de Distelvlinder overal in grote aantallen werd waargenomen. Van de trekvlinders had ook de Atalanta (*Vanessa atalanta*) een heel goed jaar; de eerste melding was van 25 maart te Fochteloo.

Bijzonder was de melding van een Rouwmantel (*Nymphalis antiopa*) van de Lippenhuister Heide op 15 april; het is naar mijn weten de enige waarneming van deze soort in Friesland in 2003.

Verder is het vermelden waard van een waarneming van de Grote Vos (*Nymphalis polychloros*) op Terschelling.

De Koninginnepage (*Papilio machaon*) werd in Nederland regelmatig waargenomen en ook uit Friesland zijn een aantal meldingen bekend: 19 juli in Gorredijk, 21 juli in Eernewoude en Nijeberkoop en op 24 augustus werden in het Fochtelooërveen 3 rupsen gevonden.

De Zilveren Maan (*Clossiane selene*) wordt gelukkig elk jaar in Friesland waargenomen, maar dat je een Zilveren Maan in de tuin ziet vliegen lijkt me een unieke ervaring. Het overkwam Arnold Slagter op 14 juli in Damwoude.

De Keizersmantel (*Argynnis paphia*) is ook geen alledaagse gast in Friesland; deze zomer is deze soort maar liefst twee keer waargenomen: op 1 juli in Midsland op Terschelling en op 21 juli in Rinsumageest.

De Kleine Parelmoervlinder (*Issoria lathonia*), bekend van de Waddeneilanden, wordt soms in de tweede generatie waargenomen op het vasteland. Dat gebeurde dit jaar op 6 augustus in Damwoude.

Zeer bijzonder was ook de waarneming van een Dambordje (*Melanargia galathea*) op 21 juli bij Drachten; ook het Resedawitje (*Pontia daplidice*) werd in Friesland waargenomen en wel op 15 augustus te Oudehaske.

Van de trekvlinders moeten uiteraard de Luzernevlinders genoemd worden; de Oranje Luzernevlinder (*Colias croceus*) werd zo'n dertig gemeld vanaf begin augustus uit o.a. Oudehaske, IJlst, St.Jacobiparochie, Makkum, Drachten, Duurswoude en Damwoude. De laatste waarnemingen zijn van eind augustus.

De Gele Luzernevlinder (*Colias hyale*) werd minder vaak waargenomen; op 11 augustus in Oudehaske, op 20 augustus in Ezumakeeg en op 24 augustus in Makkum.

Deden de trekkende dagvlinders het erg goed dit jaar, bij de nachtvlinders was dit zo mogelijk nog opvallender. De Kolibrievlinder of Onrust (*Macroglossum stellatarum*) is overal in Nederland en ook in Friesland veelvuldig gezien. Ik kreeg via onze homepage tientallen meldingen uit België en ook uit Nederland. Uit Friesland kwamen via mail en telefoon meer dan vijftig meldingen binnen. Dit is maar een zwakke afspiegeling van het werkelijk voorkomende aantal Onrusten, want we hadden hier in Hemrik de Onrust regelmatig in de tuin en soms meerdere exemplaren tegelijk. Hetzelfde hoorde ik van Gerrit Tuinstra uit Drachten, die de vlinder bijna dagelijks in de tuin op bloeiende verbena waar kon nemen.

Ook een andere trekvlinder, de Windepijlstaart (*Agrius convolvuli*), werd veel waargenomen. Van deze soort kreeg ik eveneens veel meldingen uit Nederland en België. Uit Friesland kwamen meldingen uit Wanswerd, Drachten, Menaldum, Appelscha, Franeker, Hemrik, Jubbega, Makkum, Damwoude, Harlingen en Wijnjewoude, in totaal zo'n twintig stuks. Verder werden er in Menaldum en Drachten in totaal 18 rupsen gevonden op de Haagwinde.

Zeer bijzonder was natuurlijk de waarneming van een Blauw Weeskind (*Catocala fraxini*) op 9 augustus in het Zomerhuisbos in de Lauwersmeer tijdens een excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland. Bij de coördinator van de trekvlinderregistratie in Nederland, Rob de Vos, waren op dit moment nog geen andere meldingen uit Nederland binnen. Uniek dus!

Andere trekvlinders die dit jaar werden waargenomen waren *Heliothis peltigera* op 18 augustus te Hemrik, *Macdunnoughia confusa* op 4 september te Drachten en *Orthonama obstipata* op 23 augustus te St. Nicolaasga.

Naast de trekvlinders waren er nog een aantal bijzondere waarnemingen deze zomer. Allereerst de familie van de spanners: op 17 mei werd *Costaconvexa polygrammata* in het Fochtelooërveen waargenomen; *Euphyia unangulata* werd op 1 augustus waargenomen in het Fochtelooërveen en op 7 augustus bij het Bergumermeer (Hoogzand).

Nieuw voor Friesland was de waarneming van *Perizoma bifaciata* op 21 juli op Terschelling door Henk en Auke Hunneman.

Van de uilen-familie zijn de volgende bijzonderheden te melden: *Enargia paleacea* op 15 september te Hemrik en *Eurois occulta* op 27 augustus te Beetsterzwaag.

Spilosoma urticae, een zeldzame vlinder uit de berenfamilie, werd dit jaar diverse keren waargenomen: op 28 mei in de Teroelstersipen, eveneens op 28 mei in de Makkumerwaard en op 29 mei diverse exemplaren bij het Bergumermeer (Hoogzand).

Nieuw voor Friesland was de Pyralide *Sclerocona acutellus*, waargenomen door Gerrit Tuinstra op 8 juli te Bakkeveen; in Nederland is deze micro van enkele plaatsen bekend.

Ook nieuw voor Friesland is de Oecophoor *Ethmia quadrirella* (voorheen *funerella*), waargenomen door Andy Saunders op 29 juli in St. Nicolaasga. Deze micro was nog niet bekend uit de drie noordelijke provincies (De Kleine Vlinders, J.H.Kuchlein, 1993).

Ethmia quadrirella

Verslag excursie Fochtelooërveen 17 mei 2003. Jannie Sinnema

Op zaterdag 17 mei was het wisselvallig weer, maar we zijn er toch met 12 personen op uit getrokken. Onder ons was ons nieuw werkgroeplid Judith Bouma, zij zal het werk van Grietje de Lange in Fochteloo voortzetten. Het waaide wat zodat we eerst langs het fietspad ten noorden van de werkschuur richting Fochteloo zijn gelopen. We zochten de loofbomen af naar rupsen en vonden de rupsen van de Pyramidevlinder (*Amphipyra pyramidea*), Donsvlinder (*Euproctis similis*) en *Orthosia munda*. Uit de vegetatie wisten we enkele spanners op te jagen zoals *Cyclophora punctaria* en *Cyclophora albipunctata*. Bij de uitkijkplaats halverwege het fietspad zagen we nog een Atalanta en een Distelvlinder vliegen. Oranjepijpjes waren langs het fietspad bezig eitjes op Pinksterbloem af te zetten.

Weer terug in het Fochtelooërveen zagen we ook het Landkaartje en een Bruine Vuurvlinder. Tussen de hei vonden we op Pijpestrootje rupsen van de Drinker (*Euthrix potatoria*) en de Grote Beer (*Arctia caja*). Om zes uur genoten we van het zonnetje op een terras in Appelscha. We filosofeerden vast over de beste plaats om die avond de lamp met het laken te plaatsen.

We reden hierna eerst naar het fietspad dwars door het Fochtelooërveen. We vonden de rupsen van de Heideringelrups (*Malacasoma castrensis*), Kleine Hageheld (*Lasiocampa trifolii*) en weer de Drinker (*Euthrix potatoria*). Andy Saunders ving de zeldzame spanner *Costaconvexa polygrammata* in zijn net. Direct ging iedereen ook op zoek naar deze spanner, maar het bleef bij dit ene exemplaar! Terug bij de werkschuur van Natuurmonumenten bleek er een geweldige onweersbui aan te komen. Telefonisch contact met het thuisfront vertelde ons dat het in Drachten al had gehoosd. Jammer voor degenen die al van verre waren gearriveerd om de avondexcursie mee te maken, maar deze ging dus niet door.

Op 28 juni vond nog wel een avondexcursie plaats bij de werkschuur onder leiding van Henk en Auke Hunneman, waarbij veel campinggasten uit de buurt Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

aanwezig waren. Het was toen de langste dag en dus pas om 23.30 u. donker. Er werden totaal ongeveer 65 soorten nachtvinders waargenomen, waaronder de Dennepijlstaart, Pauwoogpijlstaart, Ligusterpijlstaart en de Avondrood. Ook bijzondere soorten waren te zien zoals 4 Eikebladen (*Gastropacha quercifolia*), *Panthea coenobita* en de uil *Hoplodrina blanda*.

Op 1 augustus gingen Gerrit Tuinstra en Siep en Jannie Sinnema naar het Fochtlooërveen om langs het fietspad met lampen nachtvinders te lokken. We vingden de zwart-witte spanner *Euphyia unangulata*; na Katlijk (Hunneman) en St.Nicolaasga (A.Saunders) nu de derde vindplaats in Friesland. Ook verschenen er talloze heideringelrupsvlinders en Grote Beervlinders op het laken.

Verslag excursie Gaasterland 21 juni 2003. Jannie Sinnema

Sjoerd Bakker verwelkomde ca 10 personen om 14.00 u. bij de werkschuur van Staatsbosbeheer in Oudemirdum en hij had als binnenkomer direct al gezorgd voor een Gehakkelde Aurelia, die bij het gebouw rondvloog. Het was prachtig zonnig weer en Sjoerd had een plan gemaakt om een aantal verschillende terreinen te bezoeken. We bezochten eerst een hooiland en vonden op de brandnetel veel rupsen van de Kleine Vos en het Landkaartje. Verder zagen we hier nog Vuurvlindertjes en een Gamma-uil. De volgende stopplaats was een heideveld met langs de kant veel ruigte. Op de brandnetel vonden we hier ook Dagpauwoogrupsen. De trekvlinders *Atalanta* en Distelvlinder vlogen rond en bij de ruigte en loofhout wisten we enkele nachtvinders op te jagen, zoals de volgende spanners: *Camptogramma bilineata*, *Lomographa temerata* en *Euchoeca nebulata*.

Onze volgende stop was het Roekebos; hierin lag een weiland dat inmiddels met loofhout bijna was volgegroeid. In een ven groeide veel Moerashertshooi, een zeldzame plant. In het gras vlogen enkele Grote Dikkopjes, Bruine Zandoogjes en Klein Geaderde Witjes. Het was nog steeds mooi zonnig weer. We vervolgden onze reis o.l.v. Sjoerd langs interessante terreinen. In het Starnumanbos zagen we de prachtige groene spanner *Comibaena bajularia*. Verder vonden we rupsen van het Roesje (*Scoliopteryx libatrix*), *Orthosia gothica* en de Donsvlinder (*Euproctis similis*).

De avondpauze vond plaats bij een cafetaria in Oudemirdum. Onder het genot van een gebakken visje of frikadel met patat zagen we *Atalanta*'s langs vliegen. Na deze welverdiende maaltijd reden we naar de Bremerheide bij Nijemirdum: een terrein met veel Brem. We zagen de graafsporen van Dassen, maar de dieren zelf jammergenoeg niet. Een ree met 2 jongen vluchtte snel weg. Op brandnetel zaten verspreid rupsen van *Atalanta*, Dagpauwoog, Kleine Vos en Landkaartje. Op distel vonden we ook rupsen van de Distelvlinder.

In het lange gras vloog de geelachtige bladroller *Agapeta hamana*. Bij de Bremerwildernis zagen we weer een stel reeën. Ook de mooi getekende spanner *Cidaria fulvata* werd hier waargenomen bij het hier veel groeiende Zilverschoon.

Cidaria fulvata

Agapeta hamana

Totaal hebben we overdag het voorkomen van 11 verschillende dagvlinders, 11 uilen, 12 spanners, 1 beer, 1 donsvlinder en 21 micro's vastgesteld.

Rond negen uur zetten we koers richting Wyldemerk in Oudemirdum; het laatste stuk van de route eiste nogal wat van de auto's omdat we niet bepaald op langs gebaande wegen reden, maar toch konden we om ongeveer half 10 de lampen opzetten. Ook smeerden we stroop op de stam van een stel bomen. De heldere hemel, die ons een stralende dag had bezorgd, was er nu de oorzaak van dat de lucht teveel afkoelde en het erg vochtig werd. Er ontstond een uitgebreid en langdurig beraad over de juiste plaats voor de lampen in het terrein. Gerrit Tuinstra had zijn lamp op een aantrekkelijke plek vlak bij een mooie ven geplaatst, maar achteraf bleek dat geen goede plaats. Gerrit had slechts 15 soorten macrovlinders op het laken. Siep en Jannie Sinnema stonden met hun opstelling hoger op een wal langs een houtwal; zij hadden geluk, want hier werd het relatief minder koud. Het resultaat was 57 verschillende macrovlinders op het laken. Andy Saunders stond een stukje verderop met zijn lamp en had 23 soorten. Abel Jagersma had een val geplaatst, waarin later bleek 12 verschillende nachtvlinders te zitten. Op stroop werden nog eens 14 verschillende nachtvlinders gelokt, waaronder veel Huismoeders en Roesjes.

Al met al was een leuke dag en we hebben veel vlindersoorten waargenomen en prachtige gebieden bezocht. Ondanks het feit dat we geen zeldzame soorten hebben gezien was iedereen tevreden over deze excursie.

Verslag excursie De Deelen op 5 juli 2003. Henk en Auke Hunneman

Hoewel een laagveenmoeras over het algemeen betrekkelijk weinig vlindersoorten herbergt, zijn wel karakteristieke soorten aan een dergelijk milieu gebonden. Zilveren Maan (*Boloria selene*) en Grote Vuurvlinder (*Lycaena dispar*) zijn bekende moerasvlinders en zij zijn samen dé vertegenwoordigers van de Friese laagveenmoerassen. Omdat van de ecologie van nachtvlinders veel minder bekend is, is het moeilijk om dergelijke specialisten onder de nachtvlinders aan te wijzen. Maar *Phragmataecia castanea*, *Celaena leucostigma*, vertegenwoordigers van het genus *Archanara*, *Arenostola phragmitidis* en enkele *Mythimna*'s, kunnen zonder twijfel min of meer karakteristiek voor moerasvegetaties worden genoemd. Veel

van deze soorten gaven tijdens de excursie naar het laagveenreservaat De Deelen, op 5 juli jl., dan ook acte de présence.

Ondanks dat de excursie in de zomervakantie viel, verzamelden zich omstreeks 21:00 uur 6 deelnemers op het parkeerterrein aan de Hooivaartsweg ten zuiden van het gebied. Nadat onder het genot van een kop koffie de eerder gedane vangsten uit de lichtval van fam. Jagersma waren gedetermineerd (waaronder een zeer afwijkende vorm van *Mesapamea* sp.!), besloten we al gauw het gebied in te rijden en op zoek te gaan naar geschikte vanglocaties. Gerard, Gerrit en ondergetekenden besloten hun lakens op te stellen langs het brede zandpad dat het hele gebied doorsnijdt, terwijl de lichtval van de Jagerma's een plaats kreeg aan het voetpad in een moerasbosje dat voert naar een schraal grasland.

De vangst viel gezien de minder gunstige omstandigheden (een af en toe behoorlijk felle wind en betrekkelijk lage temperaturen) bepaald niet tegen. Gerrit, hoe kan het ook anders, werd uiteindelijk winnaar met een dagtotaal van 55 soorten. Vermeldenswaardig zijn niet-alledaagse soorten als het rietluipaard (*Phragmataecia castanea*), de geogde worteluil (*Agrotis clavis*) en de geelbruine rietboorder (*Archanara dissoluta*).

Verslag excursie Lauwersmeer 9 augustus 2003. Gerrit Tuinstra

De vierde en laatste excursie, werd een vrij bijzondere excursie. Bijzonder, vanwege meerdere redenen, waarvan ik er drie noem. De eerste: de excursie vond voor een deel plaats in de provincie Groningen, wat voor ons Friezen een uitzondering is. De tweede: het was zo warm dat we er zelfs nog even over getwijfeld hebben of we de excursie nou wel door zouden laten gaan. De derde: ondanks de (overdag) erg warme omstandigheden, zijn er toch nog een aantal (zeer) interessante waarnemingen gedaan.

De middagexcursie startte om ongeveer 14.00 uur op het parkeerterrein tussen het Nieuwe Robbengat en de Marnewaard. Het Nieuwe Robbengat en de andere natuurgebieden ten westen van de N361 (dit is de doorgaande weg naar Lauwersoog) zijn in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. De Marnewaard, met onder andere het Marnebos en het Zuidwalbos zijn Militair Oefen- en Schietterrein van Defensie.

Vanwege de zeer hoge temperatuur (ongeveer 35 graden) was er erg veel drukte in het Lauwersmeergebied, vooral ter hoogte van de parkeerplaats. Er komen hier namelijk erg veel toeristen en zeker op dit soort warme dagen. Het was dan ook voor een aantal excursie-gangers even zoeken naar de andere mensen, maar om ongeveer kwart over twee zijn we vertrokken richting de Marnewaard. Hier zijn we eerst door een deel van het Marnebos gelopen om vervolgens uit te komen op de uitgestrekte graslanden van het militaire oefenterrein. Langs de sloten en bospaden werden inmiddels al vrij veel dagvlinders waargenomen, in hoofdzaak op de bloeiende koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*). Eén van de soorten die veelvuldig werd waargenomen was het icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*). Het

gebied staat bekend om de aanwezigheid van deze dagvlindersoort. Bijna overal kan de soort hier worden waargenomen.

Vervolgens zijn we langs een afwateringssloot in de richting van de zeedijk gelopen. Hier werden vrij weinig vlinders waargenomen. Langs de sloot stonden diverse (o.a. zoutminnende) planten waaronder zeeaster (*Aster tripolium*) en parnassia (*Parnassia palustris*). Wel werden een aantal rupsen van de wapendrager (*Phalera bucephala*) gevonden en ving Siep een postduif in z'n net! Ja ja, wat men al niet bedenkt als er weinig vlinders worden waargenomen.

Op ongeveer 200 meter van de zeedijk werd de route vervolgd in oostelijke richting, waarbij we spoedig aankwamen bij een (wat achteraf bleek) zeer interessant graslandje, waar erg veel parnassia groeit. Vrij snel werd een micro (tortricide = bladroller) in aantal gevangen. De vlinders konden niet direct op naam gebracht worden, omdat niemand het bladrollerboek in de rugzak had. Pas na de middagexcursie konden we verder studeren op de determinatie van de soort. Echter ook toen was nog niet geheel duidelijk om welke soort het ging, omdat het om twee erg op elkaar lijkende soorten kon gaan, namelijk *Celypha rufana* en *C. rosaceana*. Het boek "De kleine vlinders" (J.H. Kuchlein, 1993) beschrijft dat *C. rosaceana* van *C. rufana* te onderscheiden is door de aanwezigheid van de roze beschubbing op de voorvleugels. Om deze reden zijn de gevangen vlinders gedetermineerd als *Celypha rosaceana*. In het boek "Die Tortriciden Mitteleuropas" (Jozef Razowski, 2001) staat een afbeelding van zowel *C. rosaceana* als *C. rufana*. Echter in de Franje (mededelingen uit de Secties "Snellen" en "Ter Haar") van 17 september 2002 worden een aantal fouten genoemd die in dit boek staan. Hierbij wordt opgemerkt dat afbeelding nr. 278 geen *C. rosaceana* is, maar *C. rufana*. Het is onduidelijk of de naam bij afbeelding nr. 277: *C. rufana* wel klopt (in dat geval zou *C. rufana* twee keer afgebeeld zijn), of dat de soortnamen bij beide afbeeldingen verwisseld zijn. Dit wordt aannemelijker omdat de vlinder van afbeelding nr. 277 duidelijk een roze beschubbing op de bovenvleugels heeft (wat Kuchlein beschrijft voor *C. rosaceana*), terwijl de vlinder van afbeelding nr. 278 dit veel minder heeft.

C. rosaceana is een vrij bijzondere vangst. In "De kleine vlinders" wordt de soort uit slechts zes uurhokken vermeld, vier uit Zuid-Holland (voor het eerst waargenomen in 1967), één op Terschelling en één op Rottumeroog. Achteraf blijkt dat Joop Kuchlein al op 29 juli op precies dezelfde locatie in het Zuidwalbos deze bladroller heeft waargenomen.

Op hetzelfde graslandje werden nog een aantal interessante soorten waargenomen. Een rups van de grote hermelijnvlinder (*Cerura vinula*), een waarschijnlijk pas uit de pop gekomen *Hecatera bicolorata* (een prachtig zwart-wit uiltje), zittend op een blad van een opgeschoten zwarte els en een aantal exemplaren van de spanner *Scopula rubiginata*. Deze laatste is wederom een minder algemene soort, die in Nederland niet zoveel wordt waargenomen. Uit Friesland is de soort bekend van Vlieland, Terschelling en Gaasterland. In de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland wordt de soort ook vermeld uit Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

het oosten van de provincie, maar mogelijk gaat het hier om verwarring met een andere soort. In de provincie Groningen is de soort waarschijnlijk nog nooit waargenomen (mondelijke mededeling P. Gaasendam, Vlinder- en Libellenwerkgroep Stad en Ommelaand).

Om ongeveer 17.30 uur kwamen we aan het eind van de middagexcursie en waren we terug op het parkeerterrein. In totaal hebben we zo'n 12 verschillende soorten dagvlinders en een aantal soorten nachtvinders waargenomen.

Na de middagexcursie zijn we naar de haven van Lauwersoog gegaan om hier een overheerlijk gebakken visje te eten. Hier konden we ook onder het genot van een koud drankje even bijkomen van de inspanningen van de middag. Vanuit de haven zijn we vervolgens via de Groninger kant van het Lauwersmeer (o.a. het dorp Zoutkamp) richting de Kollumerwaard, aan de zuidkant van het Lauwersmeergebied gereden. Ongeveer drie kilometer ten noordoosten van Dokkumer Nieuwe Zijlen ligt het gebied waar we 's avonds de excursie voort hebben gezet.

Deel van het Lauwersmeergebied bestaat veelal uit ruige graslanden (die begraasd worden), riet- en moerasvegetaties en wilgenstruwelen. In het gebied liggen een aantal slenken van de voormalige Lauwerszee. De meest zuidelijke slenk splitst zich in het Dokkumerdiep en het Blikplaatgat. Voor een deel ingesloten in deze watergangen liggen het Diepsterbos en het Zomerhuisbos, waar tevens een camping in ligt. Deze loofbossen bestaan voor een groot deel uit populier, wilg en gewone es, maar ook verschillende andere boom- en struiksoorten.

Voor de avondexcursie werd er door de aanwezigen een geschikte plek gezocht in of langs het Zomerhuisbos en aan de rand van het Diepsterbos. Bij het invallen van de duisternis werd de lucht erg vochtig, waardoor de vooruitzichten er niet beter op werden. Achteraf bekeken viel dit toch nog erg mee, gezien het aantal soorten dat uiteindelijk vastgesteld werd.

Er werden drie lakens/lampen opgesteld en op twee plekken werd een blacklight-val geplaatst.

In totaal werden tijdens de excursie in de Lauwersmeer 113 soorten vlinders waargenomen (90 macro's, 11 micro's en 12 dagvlinders). Het overgrote deel van de nachtvinderssoorten werd tijdens de avondexcursie waargenomen. De meest bijzondere vangst van de avond was het blauwe weeskind (*Catocala fraxini*), een trekvlinder. Deze zeer grote en zeer fraai getekende en gekleurde uil wordt in Friesland sporadisch waargenomen. Het aantal waargenomen exemplaren is op twee handen te tellen, waarbij de meeste waarnemingen reeds erg oud zijn. Een aantal andere interessante soorten die tijdens de avondexcursie werden waargenomen zijn *Archonara dissoluta* en *A. geminipuncta* (soorten van over het algemeen wat nattere gebieden), *Malacosoma neustria*, *Notodonta tritophus*, *Tholera cespitis*, *Hada plebeja* en *Xestia sexstrigata* (soorten van over het algemeen drogere zandgronden en hierdoor minder goed te verklaren voor dit gebied), *Craniophora ligustri*, *Earias clorana* en *Tholera decimalis*. Een aantal

wat minder algemene spanners die eveneens werden waargenomen zijn *Calospilos sylvata*, *Eupithecia innotata* en *Ligdia adustata*.

Inventarisatie Oostermeer/Hoogzand en Bergumermeer 2003. Gerrit Tuinstra

Een aantal jaren geleden is een aantal leden van de Vlinderwerkgroep Friesland begonnen met het jaarlijks inventariseren van nachtvlinders in een bepaald gebied. Hierbij wordt een vooraf vastgesteld gebied, gedurende het seizoen een aantal keren bezocht en geïnventariseerd op de aanwezigheid van nachtvlinders. In voorgaande jaren stonden steeds “echte” natuurgebieden op het programma. Met “echte” natuurgebieden bedoel ik dan gebieden die de functie natuur hebben, bijvoorbeeld bos- en/of heidegebieden.

Het afgelopen jaar is de inventarisatie uitgevoerd door Siep en Jannie Sinnema, Henk en Auke Hunneman en ondergetekende. Voornamelijk in de eerste helft van het jaar werd er in een gebied geïnventariseerd dat primair de functie landbouw heeft. Natuur en landschap zijn eveneens belangrijke functies, in dit houtwallengebied rond Oostermeer en Hoogzand. In de tweede helft van het jaar werd de aandacht wat verschoven naar een plek op de scheiding tussen een gebied met de functie natuur en een gebied met de (hoofd)functie landbouw. Hierbij gaat het om het natuurgebied langs de oostelijke oevers van de Bergumermeer, die aansluiten op het hiervoor genoemde houtwallengebied.

Om een volledig beeld van de nachtvlinderfauna in de gebieden te krijgen, is het eigenlijk nodig om volgend jaar opnieuw een aantal keren de gebieden te bezoeken. Het aantal bezoeken in het afgelopen seizoen is onvoldoende voor een optimaal beeld. Dan is het zinvol om het houtwallengebied in het tweede deel van het seizoen en het gebied bij de Bergumermeer in de eerste helft van het seizoen te bezoeken.

Het houtwallengebied is een zeer kleinschalig gebied, waarbij intensief beheerde graslandpercelen (met een meestal zeer eenzijdige grasvegetatie) begrensd worden door houtwallen. Door het intensieve beheer van de grasmat en de eenzijdige vegetatie, kan verondersteld worden dat het grootste deel van de aanwezige nachtvlinderfauna afhankelijk is van de bomen, struiken en kruiden in de houtwallen en andere in het gebied liggende kleine landschapselementen (bv. poelen, singels en erfbeplantingen). De houtwallen in het gebied zijn over het algemeen goed ontwikkeld, waarbij een gevarieerde structuur en een grote variatie aan planten aanwezig is, wat ten goede komt aan de nachtvlinderfauna.

Het natuurgebied langs de Bergumermeer bestaat voor een deel uit riet- en moerasvegetaties (in de zone langs het water) en voor een deel uit schrale, soortenrijke hooi- cq. graslanden. Opvallend in de graslanden hier is o.a. het moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*) en diverse zeggesoorten. In de rand van een van de graslanden staat naast diverse andere gras- en kruidensoorten ook kamgras (*Cynosurus cristatus*). In een sloot tussen het grasland en de rietvelden

groeit erg veel krabbescheer (*Stratiotes aloides*), de plant waar de (ook in het gebied voorkomende) Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*) afhankelijk van is.

Momenteel wordt er druk gewerkt aan de invoer van de verkregen gegevens. Daarom is er nu nog geen volledig overzicht van de inventarisatiegegevens van het afgelopen seizoen te geven. Daarbij komt ook nog dat de bladmijnen-excursie, gepland voor 18 oktober (zie elders in deze Flinterwille), hopelijk nog diverse soorten zal opleveren. Deze excursie wordt namelijk gehouden in het gebied waar de inventarisatie is uitgevoerd. Ook de gegevens van de excursie zullen verwerkt worden in het totaaloverzicht.

Een aantal soorten die voornamelijk in het begin van het jaar in het gebied gevangen zijn, zijn: *Achlya flavicornis*, *Plagodis dolabraria*, *Apocheima hispidaria* en *A. pilosaria*, *Peridea anceps*, *Stauropus fagi* en *Xylocampa areola*. Deze soorten kennen we voornamelijk van de gebieden op de drogere zandgronden, meer in het zuidoosten van de provincie. Omdat ook het gebied rond Oostmeer tot de zandgronden behoort en omdat de zomereik (*Quercus robur* – voedselplant van een aantal van de genoemde soorten) veelvuldig in de houtwallen in het gebied voorkomt, passen de soorten hier prima thuis. Dat ze er daadwerkelijk voorkomen is nu met deze inventarisatie aangetoond.

Eén soort die ik nog wil noemen is *Spilosoma urticae*, een beervlinder die sterk lijkt op de algemene witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*) maar hiervan (meestal) te onderscheiden is door het ontbreken van het grote aantal zwarte stippen op de voorvleugels. Echter dit kenmerk is niet altijd bindend. Soms kan *S. urticae* meer stippen hebben of *S. lubricipeda* veel minder dan gewoonlijk. Een beter kenmerk is de kleur van de sprieten. Bij *S. lubricipeda* is de bovenkant van de sprieten zwart, terwijl die bij *S. urticae* veel lichter (witter) is. De soort wordt in Friesland vrij weinig waargenomen en is voornamelijk bekend van natte gebieden. Tijdens de inventarisatie is de soort in de hooi- en graslanden langs de Bergumermeer (in redelijk aantal) waargenomen.

In de volgende Flinterwille of op de volgende voorjaarsbijeenkomst zal een totaaloverzicht van het aantal soorten worden weergegeven, waarbij ook nog een aantal (bijzondere) soorten wordt toegelicht.

Bijzondere vlinderwaarnemingen op Terschelling en Vlieland in 2003. Piet Zumkehr

De zomer van 2003 staat te boek als een van de warmste van de laatste honderd jaar, en tevens als een jaar met langdurige perioden zonder noemenswaardige neerslag. Ideale omstandigheden dus voor warmteminnende vlinders en trekvlinders. Verscheidene soorten lieten zich dan ook in uitzonderlijk grote aantallen zien. Ook een aantal zeldzame soorten doken sinds lange tijd op. Hieronder een indruk van de bijzondere waarnemingen op Terschelling en Vlieland.

Anjermot (*Cacoecimorpha pronubana*).

De Anjermot is duidelijk een warmteminnende soort. Het motje waarvan de rups leeft in de bloemen van Anjers en andere tuinplanten werd tot enkele jaren geleden slechts aangetroffen in plantenkassen. De eerste populaties buiten de kassen werden in de negentiger jaren van de vorige eeuw in het westen van het land aangetroffen, in de nabijheid van de kassen waarin ze al langer voorkwamen. In 1996 deed de Plantenziektkundige dienst te Wageningen een landelijk onderzoek met feromoonvallen om de verspreiding van de Anjermot in kaart te brengen. Toen kwam de soort in het noorden van het land niet voor. Ik kreeg toen de beschikking over twee feromoonvallen om de aanwezigheid van de soort op Terschelling vast te stellen, echter zonder succes. De Anjermot is pas in 2002 voor het eerst op Terschelling opgedoken. Inmiddels is de soort talrijk geworden, want na een eerste voorjaarswaarneming op 15 mei in Midsland, bleef de soort de hele zomer in redelijke aantallen aanwezig. Op 5 september deed ik een proef met een feromoonval die nog sinds 1996 in een la opgeborgen lag. De eerste vlinder verscheen binnen enkele minuten, echter niet op de val, maar in de bijkeuken bij de envelop waarin de val opgeborgen had gezeten. In een uur tijd verschenen 16 vlinders op de val, daarna echter geen enkele meer. Uit de proef is gebleken dat het feromoon dat in 1996 op de val is gesmeerd na zeven jaar nog steeds werkte. Ook is komen vast te staan dat de Anjermot op Terschelling een aanzienlijke populatie heeft kunnen opbouwen.

Paardekastanjemineermot (*Cameraria ohridella*)

De inmiddels berucht geworden Paardekastanjemineermot heeft zich in 2003 in het noorden van het land aanzienlijk uitgebreid, en is inmiddels aanwezig op vrijwel elke Paardekastanje in de provincie. Ook de Waddeneilanden werden niet overgeslagen. Onafhankelijk van elkaar en met een half uur tijdsverschil vonden Leo Bot en ik op 23 augustus bladmijnen in verschillende bomen op het eiland (Leo vond de eerste mijnen rond 12.00 u en ik rond 12.30 u). Gebleken is dat de soort ook op Terschelling inmiddels op verscheidene bomen voorkomt, maar nog nergens is grote aantallen.

Distelvlinder (*Vanessa cardui*).

De meeste vlinderliefhebbers zullen wel hebben opgemerkt dat de Distelvlinder in 2003 uitzonderlijk algemeen was. Ik heb in de loop van de zomer 2318 waargenomen exemplaren genoteerd, hetgeen ongetwijfeld een fractie was van het werkelijk aanwezige aantal. De eerste vlinders verschenen op 28 mei, en de soort was meteen al vrij talrijk. Zo werden eind mei op de Noordsvaarder al waarnemingen van 15 en 19 exemplaren bij elkaar gezien. Rond 15 juli namen de aantallen plotseling aanzienlijk toe als gevolg van een invasie vanuit het zuiden. In Midsland telde ik op 16 juli op 8 bloeiende vlinderstruiken maar liefst 670

vlinders. De aantallen liepen nadien wat terug, maar nieuwe invasies van geringere omvang deden zich voor rond 3 augustus en 14 september.

Keizersmantel (*Argynnis paphia*).

Kleine populaties van de Keizersmantel komen voor in de duinen van Zuid-Kennemerland. De laatste jaren worden wel eens zwervers gezien in de duinen van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. Waarnemingen op de Waddeneilanden waren dan ook te verwachten. In 2003 was het zo ver. Op 1 juli trof ik een vlinder aan in een moestuintje in Midsland. De habitat voldoet niet aan hetgeen de Keizersmantel verlangt. Het zal hier dan ook wel om een zwerver gaan. De soort is nieuw voor Terschelling.

Grote vos (*Nymphalis polychloros*).

Opvallend was ook de waarneming van een Grote vos op de Noordsvaarder op Terschelling. Ik trof een vlinder aan op 16 september op bloeiende Zeeraket (*Cakile maritima*). De enige andere waarneming van de Grote vos op Terschelling sinds 1980 werd gedaan op 3 september 1990, opvallend genoeg op bijna dezelfde plaats.

Grote vos (*Nymphalis polychloros*).

Zilveren Maan (*Boloria selene*).

De populatie van de Zilveren maan op Terschelling is bekend als de enige overgebleven populatie in de Nederlandse duinen. De rupsen leven niet zoals elders in Nederland op Moerasviooltje (*Viola palustris*), maar op Hondsviooltje (*Viola canina*) en Duinviooltje (*Viola curtisii*). Recent zijn enkele vlinders waargenomen op Vlieland en Schiermonnikoog; mogelijk zwervers afkomstig van Terschelling. In 2003 was de Zilveren maan op Terschelling plaatselijk erg algemeen. De soort heeft zich sinds 1990 vanuit een drietal kleine deelpopulaties tot over het hele duingebied van het eiland uitgebreid. Zwerven naar andere Waddeneilanden is dan ook te verwachten. Toch blijft het de vraag of de Zilveren maan zich ook blijvend op de andere Waddeneilanden kan vestigen. Geschikt habitat is hier zeker aanwezig. Het verbaasde me dan ook niet dat ik op 24 juli twee verse vlinders aantrof op Vlieland in de duinen ten noorden van het Posthuijs. Ter plaatse was voldoende Hondsviooltje aanwezig, een de locatie komt sterk overeen met de habitat waarin de soort op Terschelling voorkomt. Is hier sprake van een Vlielandse populatie of een begin van een vestiging op dit eiland? In het verleden is vaak opgemerkt dat de rupsen van de Zilveren maan een voorkeur zouden hebben voor Hondsviooltje, mede omdat dit viooltje veelvuldig voorkomt op de plaatsen waar Zilveren manen veel worden gezien. In het voorjaar van 2003 zag ik echter wijfjes van de Zilveren maan eitjes afzetten in de nabijheid van

Duinviooltje. Waarschijnlijk komen de rupsen op verschillende soorten viooltjes voor, maar stelt de Zilveren maan eisen aan zijn leefgebied.

Kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum*)

2003 is het jaar van de Kolibrievlinder. Deze trekvlinder werd door velen opgemerkt en haalde ook de pers. De eerste vlinders werden al in het voorjaar gezien. Zo trof ik op 6 juni een exemplaar aan op het Kooipad nabij Oosterend op Terschelling. Vanaf begin augustus namen de aantallen sterk toe, en op 17 augustus was sprake van een invasie. Zo werden in de Oosterburen in Midland alleen al 19 vlinders aangetroffen, vaak bij bloeiende planten op terrastafeltjes en bij bloembakken met Geraniums, voor andere vlinders onaantrekkelijke planten. Mede dankzij de talloze meldingen die ik binnenkreeg, kon ik van Terschelling en Vlieland samen 117 vlinders noteren. In de periode 1980 – 2002 zijn er op Terschelling en Vlieland in totaal 57 waarnemingen van de soort gedaan. In 2003 werden derhalve meer vlinders gezien, dan in de 22 jaar daarvoor bij elkaar.

Walstropijlstaart (*Hyles gallii*)

Van deze in het noorden vrij zeldzame pijlstaart trof ik op 16 mei een exemplaar aan in de duinen bij het bedrijventerrein op Vlieland.

Lindepijlstaart (*Mimas tiliae*).

In plaatsen waar veel lindebomen voorkomen is de Lindepijlstaart een regelmatige verschijning. Op de Waddeneilanden wordt de soort echter zelden aangetroffen. Veel lindes komen zijn daar ook niet aangeplant. Op 26 september vond Hein Strick, voormalig biologieleeraar op Terschelling, een rups nabij de lindes rond de kerk van Midland.

Windepijlstaart (*Agrius convolvuli*) en Doodshoofdpijlstaart (*Acherontia atropos*).

Ook de Windepijlstaart beleefde in 2003 een uitstekend jaar. Deze trekvlinder is niet bijzonder zeldzaam en wordt op de Waddeneilanden bijna jaarlijks gezien. Ook de rupsen worden vaak gevonden. De meeste waarnemingen worden in augustus en september gedaan. Op 19 juli trof ik een exemplaar aan in Midland in mijn vlinderval. Een dergelijke vroege waarneming is vaak een voorbode voor grotere aantallen later in het jaar. Vanaf half augustus kon ik 8 vlinderwaarnemingen en tien waarnemingen van rupsen noteren, mede dankzij de meldingen die ik van verscheidene waarnemers binnenkreeg. Op 24 augustus trof Wiebe de Haan in Lies bovendien een Doodshoofdpijlstaart aan in een bijenkast.

Oranje luzernevlinder (*Colias croceus*) en Gele luzernevlinder (*Colias hyale*).

De Oranje luzernevlinder is de laatste jaren op de Waddeneilanden een trouwe invasiegast. De soort trekt vanuit het zuiden langs onze kust noordwaarts, en wordt de laatste jaren jaarlijks in redelijke aantallen gezien. 2003 is daarop geen uitzondering. De eerste waarneming werd genoteerd op 15 juli op het Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

Noordzeestrand van Terschelling nabij paal 5. Het totaal aantal meldingen van Terschelling en Vlieland samen bedraagt momenteel 14, opvallend genoeg allemaal mannetjes. In 2003 was ook de Gele luzernevlinder weer paraat. Deze soort trekt meestal vanuit het oosten ons land binnen, en jaarlijks in sterk wisselende aantallen. Voor Terschelling kon ik 4 waarnemingen noteren, ook weer alleen mannetjes.

Asteruil (*Cucullia asteris*)

De rupsen van de Asteruil leven op wilde Astersoorten. In Nederland worden de rupsen vrijwel uitsluitend op Zeeaster (*Aster tripolium*) gevonden. De soort is karakteristiek voor kwelders en schorren. Op 8 augustus trof Hein Strick een rups aan op Zeeaster nabij de Wierschuur bij Oosterend op Terschelling.

Perizoma bifaciata nieuw voor Friesland. Auke Hunneman

Als je vakantie houdt op Terschelling, verwacht je niet direct een nieuwe vlindersoort voor het eiland te ontdekken. Dankzij een intensief onderzoek naar het voorkomen van schubvleugeligen op het eiland, bestaat een goed beeld van het voorkomen en de verspreiding van de 'Skylger' vlinders. Uit dit onderzoek is gebleken dat Terschelling erg rijk aan vlinders is en tot de soortenrijkste gebieden van Nederland mag worden gerekend.

Perizoma bifaciata

Groot was dan ook onze verbazing toen we 21 juli jl. op de Boschplaat (AC: 159.5-605.2) een ons onbekende spanner (Geometridae) vingen. Hoewel we het beest in eerste instantie niet als zodanig herkenden, bleek bij thuiskomst dat het ging om *Perizoma bifaciata*. Populaire determinatiewerken (Skinner 1984 en Koch 1991) bleken slechte afbeeldingen van deze soort te bevatten. Betere afbeeldingen van zowel het imago als de rups zijn te vinden op het Internet. Volgens Vlindernet (www.vlindernet.nl) is de donkere ogentroostspanner moeilijk te onderscheiden van *Pterapherapteryx sexalata*, maar het door ons gevangen beest deed gezinszins hieraan denken. *P. sexalata* lijkt ons inziens veel meer op een andere vertegenwoordiger van het genus *Perizoma*, namelijk *P. didymata*. Een foto op de site van UKMoths (www.ukmoths.force9.co.uk) gaf in combinatie met de biootoopomschrijving uiteindelijk de doorslag.

P. bifaciata blijkt sterk afhankelijk van het voorkomen van rode ogentroost (*Odontites verna*), op de vindplaats ruim voorhanden. Hoewel de soort in het Verenigd Koninkrijk ook op ogentroost (*Euphrasia*) is vastgesteld, blijken de rupsen zich voornamelijk te voeden met de rijpende zaden van *Odontites verna*. De vlinders vliegen in één generatie van midden juli tot begin september en komen op licht. Soms worden ook bloemen bezocht, bijvoorbeeld die van kruiskruid

(*Senecio*). De soort overwintert als rups en het is niet ongebruikelijk dat dit stadium meerdere jaren (soms wel vijf jaar!) duurt. Dat het hier een bijzondere waarneming betreft, blijkt wel uit het aantal uurhokken (slechts vier) waarvan de soort in Nederland wordt vermeld. Volgens Vlindernet komt de soort plaatselijk in het Oosten en Zuiden van ons land in kleine aantallen voor. Wellicht zijn tot op heden nog vliegplaatsen van deze soort onopgemerkt gebleven. De verborgen leefwijze maakt het namelijk moeilijk een goed beeld te krijgen van de (werkelijke) verspreiding van deze soort. Misschien loont het om in het najaar (oktober) op groeiplaatsen van rode ogentroost met een net door de vegetatie te slepen om zodoende rupsen vast te stellen. In ieder geval kan er weer een soort aan de soortenlijst van het 'kroondomein' Terschelling worden toegevoegd!

Een aantal vedermotten (*Pterophoridae*). Gerrit Tuinstra

Uit Nederland zijn zo'n 37 soorten vedermotten (*Pterophoridae*) bekend. Ongeveer een derde van dit aantal is slechts bekend van één of enkele vindplaatsen (De kleine vlinders, J.H. Kuchlein, 1993). In Friesland zijn tot nu toe 21 soorten vedermotten waargenomen (De kleine vlinders & Jaarverslagen Vlinderwerkgroep Friesland).

Vorig jaar en het afgelopen jaar heb ik verschillende soorten vedermotten gevangen. Een aantal soorten op licht en een aantal overdag. Omdat er in Friesland toch een aardig aantal soorten vedermotten kan worden aangetroffen en het een interessante groep is, zal ik hieronder een aantal soorten in het kort beschrijven.

***Pterophorus pentadactyla* (Linnaeus, 1758) en *Emmelina monodactyla* (Linnaeus, 1758)**

Twee algemene soorten vedermotten in Friesland zijn *P. pentadactyla* en *E. monodactyla*. Vooral *E. monodactyla* wordt geregeld op licht (ook vaak op verlichte ruiten e.d.) waargenomen. *P. pentadactyla* kan vooral overdag of in de schemering vliegend worden waargenomen. De voedselplant van *P. pentadactyla* is haagwinde (*Calystegia sepium*). Naast haagwinde wordt ook akkerwinde (*Convolvulus arvensis*) als voedselplant van *E. monodactyla* genoemd (De kleine vlinders, J.H. Kuchlein, 1993). Tijdens het zoeken naar rupsen van de windepijlstaart (*Agrius convolvuli*), op voornamelijk haagwinde, vond ik regelmatig ook de kenmerkende rupsen van één van de hier genoemde soorten. *P. pentadactyla* is vrij groot en geheel wit. *E. monodactyla* is wat kleiner en vrij egaal bruin of grijsbruin van kleur.

***Platyptilia pallidactyla* (Haworth, 1811)**

Een andere soort vedermot die regelmatig wordt waargenomen is *P. pallidactyla*. Vooral overdag, op plaatsen waar veel duizendblad (*Achillea millefolium*) groeit, kan de soort worden gezien. Ook wilde bertram (*Achillea ptarmica*) wordt als voedselplant genoemd. Deze soort werd o.a. waargenomen tijdens de excursie van Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland oktober 2003

de Vlinderwerkgroep Friesland in de Bremer Wildernis (Gaasterland) op 21 juni. *P. pallidactyla* is vrij eenvoudig te herkennen. De soort is vrij groot, heeft een gelige basiskleur met een vage bruine tekening.

Platyptilia gonodactyla (Denis & Schiffermüller, 1775)

Een vedermot die veel minder in Friesland wordt waargenomen (slechts één of enkele exemplaren per jaar) is *P. gonodactyla*. Deze vedermot is middelmatig qua grootte, met een grijze basiskleur en een vrij scherpe donkerbruine tot grijze tekening. De voedselplant van deze soort is hoefblad (*petasites*), waaronder klein hoefblad (*Tussilago farfara*). Op 21 april ving ik een exemplaar van deze soort in het houtwallengebied bij Oostermeer, op licht.

Platyptilia calodactyla (Denis & Schiffermüller, 1775)

Een soort die nog minder in Friesland wordt waargenomen is *P. calodactyla*. In de periode 1986 t/m 1998 zijn bij de Vlinderwerkgroep slechts negen exemplaren gemeld. Vooral de laatste jaren wordt de soort (ook in de rest van Nederland) steeds minder waargenomen (mededeling C. Gielis). *P. calodactyla* is een vedermot met een lichte (geel-witte) basiskleur met een vrij duidelijke, donkere tekening. Kuchlein noemt de volgende voedselplanten: moerasandijvie (*Senecio congestus*), schaduwkruiskruid (*Senecio nemorensis*) en echte guldenroede (*Solidago virgaurea*). Het afgelopen jaar heb ik de soort twee keer waargenomen, op 20 juni langs de pier bij Holwerd (op licht) en op 4 september ten westen van Drachten (op licht).

Hellinsia didactylites (Ström, 1783)

In De kleine vlinders (J.H. Kuchlein, 1993) wordt de oude naam van deze soort nog gebruikt, namelijk *Leioptilus scarodactyla*. In de huidige naamlijst (Kuchlein en de Vos, 1999) wordt de naam *H. didactylites* weergegeven. Deze soort is vrij eenvoudig te herkennen aan de lichte bovenvleugels met donkere franje. De ondervleugels zijn geheel donkergrijs. Verder heeft deze soort vrijwel geen tekening. De voedselplanten die Kuchlein in zijn boek noemt zijn muurhavigskruid (*Hieracium murorum*) en schermhavigskruid (*Hieracium umbellatum*). In Friesland wordt *H. didactylites* regelmatig waargenomen (Jaarverslagen Vlinderwerkgroep Friesland), voornamelijk op de eilanden. Deze soort werd onder andere waargenomen tijdens de excursies van de Vlinderwerkgroep Friesland in het Fochteloërveen.

Adaina microdactyla (Linnaeus, 1758)

Met een spanwijdte van ongeveer 15 millimeter is *A. microdactyla* de kleinste soort vedermot die in Friesland kan worden waargenomen. De soort is vrijwel ongetekend en heeft een zeer lichte kleur. Ook de ondervleugels zijn vergeleken met de andere soorten vedermotten erg licht. Als voedselplant wordt koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*) genoemd. In 2001 heb ik op licht een

aantal exemplaren van de soort gevangen in de Alde Feanen bij Eernewoude. Tijdens de inventarisatie van 2002 werd een aantal exemplaren op licht gevangen op een heideterreintje bij Oudehorne. In de jaarverslagen van de Vlinderwerkgroep Friesland is de soort niet uit ieder jaar vermeld.

***Oxyptilus chrysodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775)**

In Nederland zijn er vier soorten uit het geslacht *Oxyptilus* bekend, die allemaal havikskruid (*hieracium*) als voedselplant hebben. *O. distans* (Zeller, 1847) is ook bekend van een aantal andere plantensoorten. Deze soort werd in 1992 op Terschelling voor het eerst in Friesland waargenomen (L. Bot), een tweede exemplaar werd in 1994 waargenomen. Ook *O. pilosellae* (Zeller, 1841) is bekend uit Friesland, maar uitsluitend in de periode voor het bestaan van de Vlinderwerkgroep (Vlinders van Friesland, Lempke). Deze soort is bekend van muizeoor (*Hieracium pilosella*). De soort *O. parvidactyla* (Haworth, 1811) is uitsluitend bekend uit de zuidelijke helft van Nederland.

Op 10 juni van het afgelopen jaar vond ik in een slootkant, gewoon in agrarisch land, een havikskruid (*Hieracium spec.*) waarvan de bladeren in de toppen samengesponnen waren. In eerste instantie dacht ik dat er bladrollerrupsen in zaten, maar na het zien van de rups was het duidelijk dat het om een vedermot ging (de rupsen van vedermotten zijn zeer kenmerkend). Ik heb van een aantal planten de toppen (met daarin de rupsen) meegenomen om de vlinders uit te kunnen kweken. In vrijwel iedere plant bevonden zich een aantal samengesponnen bladeren waarin steeds één rups zat. Na enkele dagen kwamen de rupsen uit de samengesponnen bladeren tevoorschijn om vervolgens aan het deksel van de pot te verpoppen en op 22 juni kwam de eerste vlinder uit de pop. In totaal zijn er zes vlinders uitgekweekt, de laatste kwam op 30 juni uit de pop.

Omdat ik niet wist om welke soort het ging heb ik met het binoculair van de Vlinderwerkgroep Friesland een aantal foto's van zowel de poppen als de vlinders gemaakt en via de internet opgestuurd naar *pterophoridae*-kenner Cees Gielis. Hij vertelde me dat het om *O. chrysodactyla* ging. Deze soort wordt in Nederland vrij weinig waargenomen, voornamelijk in Zuid-Limburg. De enige noordelijke stip in het boek van Kuchlein staat ten noorden van Hoogeveen in Drenthe. In het overzicht van waarnemingen van 1995 (jaarverslag 1995, Vlinderwerkgroep Friesland) wordt de soort ook vermeld. In dat jaar zou er een exemplaar in het oosten van de provincie zijn waargenomen. Dit zou de eerste waarneming van de soort in Friesland zijn geweest. Echter momenteel kunnen geen nadere gegevens betreffende deze waarneming teruggevonden worden. Wanneer iemand iets weet van deze waarneming, graag een berichtje!

Oxyptilus chrysodactyla

Agdistis bennetii (Curtis, 1833)

Qua uiterlijk een heel andere soort vedermot dan de hierboven genoemde soorten is *A. bennetii*. Niet alleen wat uiterlijk betreft, maar ook wat vindplaats betreft is deze soort een buitenbeentje. *A. bennetii*'s voedselplant is lamsoor (*Limonium vulgare*) en daarmee is de soort afhankelijk van slikken en schorren (kwelders).

Bij de "normale" vedermotten hebben de achtervleugels twee diepe inkervingen, waardoor er drie lobben (per achtervleugel) zijn. De voorvleugels hebben één inkerving (minder diep dan bij de achtervleugels), waardoor er twee lobben (per bovenvleugel) zijn.

De soorten uit het genus *Agdistis* lijken enigszins op de andere soorten vedermotten, maar missen de kenmerkende inkervingen en daarmee lobben.

A. bennetii is bekend van verschillende plaatsen in Zeeland, een aantal waddeneilanden (o.a. Terschelling) en de waddenkust bij Holwerd en Lauwersoog. Op 22 juli van dit jaar is de soort waargenomen op de Boschplaat, Terschelling (Hunneman).

Resultaten Veenhooibeestje 2003. Henk Hunneman

Vlinders, zon en warmte zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Je zou dus verwachten dat de laatste zomer een positief effect heeft gehad op de Nederlandse vlinderstand. Dit is echter maar ten dele waar. Natuurlijk doen de gehakkelde aurelia (*Polygonia c-album*), koninginpage (*Papilio machaon*) en oranje luzernevlinder (*Colias croceus*) het goed, maar voor andere soorten is een warme, droge zomer minder positief. In Friese heidegebieden die gevoelig zijn voor verdroging bijvoorbeeld, is het gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) dit jaar voor het eerst niet meer waargenomen. Ook het veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*) is één van die vlinders die niet gebaat is bij (meerdere jaren met) tropische temperaturen.

Het belangrijkste gevaar heeft betrekking op het leefgebied van het veenhooibeestje. Een hoogveen is immers grotendeels afhankelijk van regenwater. Hoewel de vegetatie in het Fochteloërveen zich in de eerste fase na het hoogveenherstel gunstig ontwikkelde, bestaat het vermoeden dat deze ontwikkeling (ten dele) teniet is gedaan door de droogte van de afgelopen tijd. Het is zelfs maar de vraag of het veenhooibeestje in de toekomst voor Nederland behouden kan worden. Recent onderzoek naar de effecten van de klimaatverandering op de verspreiding van dagvlinders heeft namelijk aangetoond dat het veenhooibeestje, en meer algemeen soorten met een Boreaal-Alpiene verspreiding, te maken krijgen met een inkrimping van hun areaal. Waar (sommige mobiele) zuidelijke soorten in staat zijn hun verspreidingsgebied uit te breiden in noordelijke richting, zien we bij soorten met een noordelijke verspreiding twee ontwikkelingen. In gebergten zoeken de vlinders het hogerop door hun leefgebied te verplaatsen naar hoger gelegen delen (waar de temperatuur lager is). Daarnaast blijkt dat op plaatsen aan de zuidgrens van hun areaal vlinders uitsterven doordat

hun leefgebied verdwijnt. Omdat deze vlindersoorten hun areaal niet in noordelijke richting kunnen uitbreiden, betekent dit meteen een netto afname van het areaal. Voor het veenhooibeestje wordt in 2070-2099 een afname van het areaal met 73 procent verwacht. In het ergste geval zou nog slechts 23% van het oorspronkelijke leefgebied resterend. Er schuilt echter nog een gevaar. Door het mooie weer vloog het veenhooibeestje dit jaar veel eerder (vanaf 4 juni) dan in voorgaande jaren. Aangezien de vliegtijd van het veenhooibeestje synchroon loopt met de bloei van dophei, de belangrijkste voedselplant, bestaat het gevaar dat vroege vlinders geen voedsel kunnen bemachtigen en aan een hongerdood sterven. Het is vanzelfsprekend dat dit nadelige gevolg heeft voor de overlevingskans van de bestaande populatie.

Goed nieuws was er trouwens ook. Zelfs in ons goed op vlinders onderzocht land, zijn verrassingen niet uitgesloten. In het Hingsteeven te Hooghalen werd afgelopen zomer door Pauline Arends, boswachter bij Staatsbosbeheer, een verdwenen gewaande populatie van het veenhooibeestje herontdekt. De populatie komt qua omvang op de tweede plaats, achter het Fochtelooërveen, want er werden maar liefst 50 tot 100 vlinders waargenomen. De situatie ter plekke wijkt behoorlijk af van die in het Fochtelooërveen. Wat opvalt is dat het geschikte gebied sterk verdroogd is, erg klein is en zelfs wordt begraasd door runderen. Dit zijn allemaal potentiële knelpunten voor het veenhooibeestje. Het is in ieder geval van belang dat ook daar de populatie op een zelfde systematische wijze wordt gevolgd als in het Fochtelooërveen, want alleen dan kunnen tijdig passende maatregelen worden genomen.

Ook de aantallen vlinders in het Fochtelooërveen waren dit jaar hoopgevend. Na een dip vorig jaar, lijkt het veenhooibeestje zich weer redelijk hersteld te hebben. Het totale aantal waarnemingen van het veenhooibeestje bedroeg het afgelopen seizoen ruim 250. Op 17 juni werden op de monitoringroute maar liefst 91 vlinders geteld.

Vier november aanstaande vindt in Fochteloo een themadag over het veenhooibeestje in relatie met hoogveenbeheer plaats. De dag wordt georganiseerd door Vereniging Natuurmonumenten, De Vlinderstichting en Vlinderwerkgroep Friesland. Sprekers zijn onder andere medewerkers van Natuurmonumenten en De Vlinderstichting, de Britse bioloog David Wainwright en ondergetekende. Genodigden voor deze dag zijn onder meer beleidsmedewerkers van diverse provincies, beheerders van grotere hoogveenterreinen, medewerkers van De Vlinderstichting en Natuurmonumenten, en (enkele) leden van de vlinderwerkgroep. Deze themadag beoogt uitleg te geven over de gekozen aanpak in het Fochtelooërveen en de uitwisseling van ideeën omtrent hoogveenbeheer en behoud van het veenhooibeestje in het algemeen. Het belooft dus een leuke en leerzame dag te worden!

Verder heeft zich een personele wijziging voorgedaan in de bezetting van de 'werkgroep veenhooibeestje'. Helaas heeft Grietje de Lange dit jaar wegens een verhuizing haar (inventarisatie)werkzaamheden in het Fochtelooërveen moeten

stoppen. Grietje is jarenlang in het Fochtelooërveen (en directe omgeving) actief geweest en heeft ervoor gezorgd dat het veenhooibeestje en alle andere vlinders van het veen op de kaart werden gezet. Wij willen Grietje langs deze weg nogmaals bedanken voor haar inspanningen! Gelukkig is Judith Bouma bereid gevonden haar werkzaamheden over te nemen. Hierdoor kunnen we ook in 2004 weer op dezelfde wijze een bijdrage leveren aan behoud van het veenhooibeestje!

26 juli: een bijzondere dag.. Siep Sinnema

Het is 26 juli 2003. Een warme, zonnige dag. Niets bijzonders dus, want zo is elke dag deze zomer. 's Ochtends na de koffie (het is nog vakantie, dus niet te vroeg) even de tuin in om te kijken welke vlinders er al te zien zijn. Op Vlinderstruik, Phlox en Witte Wederik wemelt het al van de vlinders: drie verschillende soorten Witjes, Citroenvlinder en uiteraard de Atalanta's, Distelvlinders, Daggauwogen en Kleine vossen. Ook Oranje zandogen laten zich zien. Als we ook nog een Landkaartje zien vliegen komen we al op 10 verschillende soorten en we vragen ons af of dat er vandaag nog meer zullen worden; zouden we tot 15 verschillende soorten kunnen komen? Dat lijkt wel erg veel voor een tuin. Een uurtje later nog maar eens kijken. De Gehakkelde aurelia is ook op de vlinderstruik gearriveerd en we zien Koevinkje, Kleine vuurvlinder en Boomblauwtje. Bij de rotstuin zit een Argusvlinder. We zitten om twaalf uur al op 15 soorten. En dan ga je er op letten. Dus zo nu en dan een rondje en speuren naar nieuwe soorten. En het heeft succes. In de bosjes achter in de tuin vliegen Bonte zandoogjes, op de vuilboom zitten een paar Eikenpages en bij de bramen vliegen Bruine zandoogjes. En uiteraard zien we het Zwartsprietdikkopje. Dat zijn er al 19 soorten en dan is het wachten op de twintigste soort. En die komt rond een uur of drie: bij de rotstuin zit een Bruine vuurvlinder. De dagen daarna proberen we natuurlijk om dit "record" te breken, maar dat lukt helaas niet. En dat zal de eerste jaren ook wel niet lukken, tenzij dit soort prachtige zomers zich de komende jaren gaat herhalen.

Tenslotte nog een overzicht van de waargenomen soorten op 26 juli:

Atalanta (<i>Vanessa atalanta</i>)	Bruine Zandoog (<i>Maniola jurtina</i>)
Distelvlinder (<i>Vanessa cardui</i>)	Oranje Zandoog (<i>Pyronia tithonus</i>)
Kleine Vos (<i>Aglais urticae</i>)	Koevinkje (<i>Aphantopus hyperantus</i>)
Gehakkelde Aurelia (<i>Polygonum c-album</i>)	Argusvlinder (<i>Lasiommata megera</i>)
Daggauwoog (<i>Inachis io</i>)	Bont Zandoogje (<i>Pararge aegeria</i>)
Landkaartje (<i>Araschnia levana</i>)	Boomblauwtje (<i>Celastrina argiolus</i>)
Citroenvlinder (<i>Gonepteryx rhamni</i>)	Kleine Vuurvlinder (<i>Lycaena phlaeas</i>)
Klein Koolwitje (<i>Pieris rapae</i>)	Bruine Vuurvlinder (<i>Lycaena tityrus</i>)
Klein geaderd witje (<i>Pieris napi</i>)	Eikenpage (<i>Quercusia quercus</i>)
Groot Koolwitje (<i>Pieris brassicae</i>)	Zwartsprietdikkopje (<i>Thymelicus lineola</i>)

De Vuilboommeter. Hessel en Aukje Hoornveld

In 2001 hebben wij iets gemeld over de in Friesland zeldzame Vuilboommeter (*Philereme vetulata*). In het Drachtstervaartplan zouden de wegedoornbomen van de oude vuilstort verdwijnen. Samen met de KNNV, de Vlinderwerkgroep Friesland en de Vlinderstichting hebben wij de gemeente verzocht deze bomen over te verplaatsen. In samenwerking met de gemeente en de firma Van der Wiel is dit gelukt. In 2002 viel er niet veel te melden. Op de oude vuilstort vonden we nog een paar rupsen op een paar oude wegedoornstruiken. Deze rupsen zijn overgebracht naar de nieuwe plek van de wegedoornstruiken. Er zijn ook een paar overgebracht naar de Fûgelhelling, waar ook een paar wegedoornstruiken staan. In 2003 vonden wij in het ontwikkelingsgebied een 40-tal rupsen; bij de Fûgelhelling 8 exemplaren. Bij ons thuis hebben we een boom met een paar rupsen. We zouden bijna durven zeggen dat *Philereme vetulata* voor Friesland behouden blijft.

Het Gentiaanblauwtje. Hessel en Aukje Hoornveld

Met het Gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) is het in de door ons bezochte gebieden niet goed gegaan. Bij de Pûpedobbe (Bakkeveen) kwam het Gentiaanblauwtje in het verleden op twee plaatsen voor; nu hebben we deze soort niet meer waargenomen.

In het Blauwe Bos (Haulerwijk) kwam het Gentiaanblauwtje op wel zes plaatsen, verspreid over een gebied met een lengte van zo'n drie kilometer, voor.

Ook hier hebben we de soort niet meer waargenomen. De waardplant, de Klokjesgentiaan, staat hier nog genoeg, ook de noodzakelijke mieren zijn er nog, maar het Gentiaanblauwtje is helaas verdwenen.

Bijeengelezen. Siep Sinnema

De vlinders zijn deze zomer uitgebreid in de picture geweest. In alle landelijke en regionale dagbladen is deze zomer door meer of minder deskundigen veel aandacht besteed aan het voorkomen van allerlei trekvlinders, zoals de Onrust (*Macroglossum stellatarum*) en de Windepilstaart (*Agrius convolvuli*).

In Natura (2003, nr.5) vindt u een aardig artikel met foto's over de Hommelwasmot (*Aphomia sociella*). Beschreven wordt de ondergang van een hommelkolonie door een kolonie Wasmotrupsen. Tijdens de Najaarsbijeenkomst van 2001 van de Vlinderwerkgroep Friesland werd een hommelnest getoond, gevonden door de fam. Hoornveld, dat ook vergeven was van de rupsen van een wasmot. Na uitkweken bleek het ook toen te gaan om *Aphomia sociella*.

Onlangs hebben we aangeschaft het boek “Geen tuin zonder dieren” van Rosita Moenen, met foto’s van Frits Bink, uitgeverij Schuyt en Co, ISBN 90 6097 4581. Het boek beschrijft allerlei dieren in en om de tuin; een groot deel van het boek is gewijd aan insecten, namelijk de hoofdstukken 11 t/m 27. Hoofdstuk 26 is geheel gewijd aan dag- en nachtvlinders. De vele foto’s van Frits Bink zijn zeer de moeite waard.

Enkele interessante internet adressen. Siep Sinnema

<http://users.skynet.be/verzamelen/kolibrievlinder.html>
<http://users.skynet.be/verzamelen/windepijlstaart.html> (Belgisch, mooie foto’s van vliegende pijlstaarten)
<http://www.leafmines.co.uk/> (Engelse site over bladmineerders)
<http://kimmos.freeshell.org/micro/index.htm> (micro’s van Finland)
<http://www.hlasek.com> (Tsjechische site met foto’s)
<http://www.habitas.org.uk/moths/frameset.html> (Noord-Ierland)
http://www.bike2nature.co.uk/moth_list.htm (Engels, nachtvlinders)

Ledenmutaties

Verhuisd: G.de Lange
Lindenlaan 50
3257 XE Ooltgensplaat
0187-630997

Nieuw: J.M.Bouma-Litjens
Zuideinde 22
8428 HE Fochteloo
0516-588263

J.G. v.d. Heide
Haskertille 14
8465 SM Oudehaske
0513-678095

J. v.d. Woude
Haskertille 12
8465 SM Oudehaske
0513-677425

Noteer deze data in uw agenda!

- zaterdag 11 oktober Bijeenkomst sectie Snellen te Lexmond
- zaterdag 18 oktober Bladmijnenexcursie Vlinderwerkgroep Friesland bij Hoogzand
- zondag 26 oktober Bijeenkomst NEV afd.Noord
- dinsdag 4 november Studiedag Veenhooibeestje Fochtelooërveen
- zaterdag 8 november Herfstvergadering NEV Utrecht
- zondag 9 november Najaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Drachten
- zaterdag 15 november Bijeenkomst sectie Ter Haar te Lexmond
- zaterdag 3 januari Determinatiedag te Hemrik, aanvang 11.00 uur.